

Medzinárodnopolitický aspekt rozdelenia ČSFR

Andrej Mongiello

Skôr ako sa pustíme do hlbšej analýzy medzinárodnopolitického aspektu rozdelenia Československej republiky,¹ treba načrtnúť našu predstavu o sledovaní fenoménov, ktoré budeme skúmať. Ide o náročnú a komplexnú problematiku, ktorá má niekoľko vrstiev. Prvou našou líniou bude hľadanie súvislostí medzi delením československej federácie na jednej strane, demokratizáciou a emancipáciou národných štátov strednej a východnej Európy, ktoré boli do roku 1989 súčasťou sovietskeho bloku. Druhou našou líniou bude zisťovanie dôveryhodnosti predpovedí zahraničných komentátorov a analytikov. V tomto prípade bude potrebné použiť progresívnu metódu, ktorá zhodnotí autentické výroky o vývoji Slovenskej republiky po 1. januári 1993 s reálnym vývojom. Budeme sa zaoberať najmä postavením Slovenskej republiky v medzinárodnom spoločenstve.

V roku 1989 dochádza k dvom závažným zmenám v strednej a východnej Európe. Prvou zmenou bol rozpad komunistických režimov v satelitoch Sovietskeho zväzu, vrátane Československa a druhou demontáž východného bloku, na čele ktorého bol Sovietsky zväz. Z pohľadu medzinárodných vzťahov vyvolali tieto príčiny závažné následky.

V prvom prípade musíme konštatovať, že došlo ku rekonštrukcii a k redefinícii formy štátu; čo sa dá interpretovať ako vznik nových štátov v rámci zachovanej suverenity nad územím a obyvateľstvom, ktorá sa vykonávala prostredníctvom akceptovateľného právneho poriadku, vychádzajúceho z prevažnej miery ešte z čias komunistickej vlády. Pre štúdium medzinárodných vzťahov má význam najmä poznatok, že dochádzalo k transformácii politickej elity, spôsobov, metód, modelov, priorít a podmienok na realizáciu zahraničnej politiky postkomunistických štátov.

Existovala tu silná prepojenosť budovania novej formy štátu a vytvárania dočasného medzinárodného mocenského vákuu v priestore strednej a východnej Európy po odchode vojsk Sovietskeho zväzu. Zvlášť treba podotknúť, že nové politické elity začali byť nezávislejšie a samostatnejšie od veľmocí, čo sa prejavovalo v nacionalizácii zahraničnej politiky, ktorá veľmi úzko súvisela s demokratizáciou vnútroštátnych pomerov. Tento proces začal prebiehať už v posledných fázach komunistických režimov. Veľmi výstižne to povedal Henry Kissinger vo svojej práci *Umění diplomacie: „Komunističtí vládcové východní Evropy*

¹ Rozdelenie federatívneho štátu a vznik jeho nástupníckych štátov je veľmi náročný a rozsiahly proces. Nezahŕňa iba oddelenie štátnych území, ale aj vytvorenie odlišných štátnych občianstiev, právnych poriadkov, politických, hospodárskych a sociálnych systémov. Decentralizácia a dekoncentrácia federálnej moci sa odohráva na vertikálnej ako aj na horizontálnej úrovni. Z toho dôvodu používame pojem rozdelenie ČSFR.

*se dostali do neřešitelné slepé uličky. Aby zmírnilí vnitropolitické tlaky, museli sledovat národnější politiku, která je donutila prosazovat nezávislost na Moskvě. Ale protože je vlastní obyvatelstvo považovalo za nástroje Kremle, nestačila nacionalistická zahraniční politika k uklidnění veřejnosti. Komunističtí vůdcové museli svoji nevěrohodnost kompenzovat demokratizací vnitřních struktur. Rychle se ukázalo, že komunistická strana, dokonce i tam. Kde stále ovládala média, se pro demokratickou soutěž nehodí.... Komunističtí vládcové východní Evropy se tak dostali do bludného kruhu. Čím nacionalističtější se stávala jejich zahraniční politika, tím více sílily požadavky demokratizace. Čím více demokratizovali, tím více rostli tlaky na jejich odstranění.*² Zahraniční politika sa stala vhodným nástrojom na posilnenie demokratických princípov a národnej identity najmä po páde komunistickej nadvlády.

Výhodou tohto smerovania zahraničnej politiky postkomunistických štátov bolo vytváranie nového geopolitického poriadku, ktorý umožňoval integráciu spomínaných štátov do širšieho medzinárodného spoločenstva. Zvlášť treba pripomenúť, že vznikli kvalitatívne a kvantitatívne nové vzťahy medzi Západom a Východom. Z partnerov – konkurentov, ktorí museli udržiavať bezpečnú a stabilnú Európu, ale súťažili v získavaní výhod v rámci ťažkej aj ľahkej bezpečnosti, sa stávali strategickí partneri, uznávajúci rovnaké zásady a princípy medzinárodnej politiky, majúci rovnaké strategické záujmy a ciele.

Na prvý pohľad sa nám môže zdať, že tento proces tranzície mal vytvorený jednoznačný rámec, na základe ktorého sa formovali podrobnejšia stratégia, taktika a presnejšie operačno-technické nástroje na dosiahnutie kompletnej integrácie štátov zo strednej a východnej Európy. Podrobnejší výskum nám ukáže, že na začiatku 90. rokov 20. storočia neexistovala ucelená a konkrétna predstava geopolitického usporiadania strednej a východnej Európy. Hlavnými piliermi zahraničnej politiky členských štátov NATO a Európskeho spoločenstva boli dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd, zabezpečenie demokratického a právneho štátu, zachovanie mieru a bezpečnosti a nekonfrontačný prístup voči Sovietskemu zväzu resp. Ruskej federácie. V sovietskom resp. ruskom štáte dochádzalo k závažným zmenám, ktoré vytvárali pocit neistoty a ostražitosti zo strany západných štátov. Takýto nejasný a dosť vágny rámec transformácie geopolitického priestoru v strednej a východnej Európe vyjadril prezident USA George Bush st. vo svojom prejave *The U.N.: World Parliament of Peace (OSN: Svetový parlament mieru)* z 1. októbra 1990: „*Máme vízi nového partnerství národů, které přesahuje studenou válku. Partnerství*

² KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie*. Praha : PROSTOR, 1997, s. 830.

*založeného na konzultáciach, spolupráci a kolektívnom jednaní, zvlášť prostredníctvom medzinárodných a regionálnych organizácií. Partnerstvá sjednocovaného princípu a zákonnosti, opírajúceho sa o rovnomerné rozdelenie nákladů a záväzků. Partnerstvá, jehož cieľom je rozšírenie demokracie, prosperity a míru a redukcie zbraní.*³

Veľmi citlivými otázkami boli zachovanie mieru a status quo v spomínanom regióne, zvlášť, keď si uvedomíme, že došlo k vypuknutiu vojnového konfliktu v bývalej Juhoslávii, zložitému a dramatickému rozpadu Sovietskeho zväzu v roku 1991 a k vytvoreniu dočasného politického a právneho vákuu v oblasti potvrdenia záujmov a záväzkov na základe dohôd, tvoriacich Versaillský, Postupimský a Helsinský systém. Zdôrazňujeme, že štáty v našom geopolitickom priestore začali presadzovať svoje národné záujmy, prekračujúc neraz záujmy medzinárodného spoločenstva, lebo chceli získať výhodu voči svojim okolitým štátom a aktívne využiť možnosť ovplyvňovať nový svetový poriadok. Ako príklad môžeme spomenúť vzťahy medzi Československom a Maďarskom, ktoré sa výrazne skomplikovali, práve presadzovaním individuálnych záujmov na úkor spoločných. Veľmi výstižne sa to bude demonštrovať počas našej analýzy slovensko-maďarských vzťahov po rozdelení Českej a Slovenskej Federatívnej republiky.

Pozrime sa na druhú stranu nacionalizácie zahraničnej politiky. V rovine bezpečnosti regiónu šlo o veľmi riskantný proces transformácie medzinárodných vzťahov, zvlášť keď si uvedomíme, že tu bola reálna absencia garanta bezpečnosti a mieru i obava o odstránenie aj formálnych záruk bezpečnosti a mieru, ktoré boli zakotvené vo Versaillskom, Postupimskom a Helsinskom systéme, ktoré by viedlo k balkanizácii Strednej Európy.

Henry Kissinger vo svojej spomínanej práci z roku 1994 jednoznačne píše: „*V Rusku nemusí demokratizácia nutne kráčať rukou v ruce se zdrženlivou zahraniční politikou. Proto argument, že mír bude zajištěn především vnitropolitickou reformou Ruska, nachází ve východní Evropě, Skandinávii či v Číně jen málo stoupců, a proto Polsko, Česká republika, Slovensko a Maďarsko tolik stojí o vstup do Atlantické aliance.*“⁴ Na inom mieste zas hovorí: „*Partnerství pro mír není zástavkou na cestě do NATO, jak se často klamně tvrdí, nýbrž alternativou k němu, stejně jako Locarnská smlouva byla alternativou alianci s Británií, o níž ve dvacátých letech našeho století usilovala Francie.*

Locarno však ukázalo, že neexistuje kompromisní řešení mezi aliancí založenou na společném cíli a multilaterální instituci, která není založená na společném chápání hrozby,

³ Prezident George Bush. „*The Un: World Parliament of Peace*“, projev na valném shromáždění OSN, New York, 1. říjen 1990, v: Dispatch (U.S. Department of State), sv. 1, č. 6 (8. říjen 1990), s. 152. In KISSINGER, ref. 1, s. 842.

⁴ KISSINGER, ref. 1, s. 854.

*nýbrž na naplnění konkrétních podmínek vnitřním politickým uspořádáním daných zemí. Z Partnerství pro mír vyplývá riziko, že v Evropě vzniknou dva druhy hranic: ty, které jsou chráněny bezpečnostními zárukami, a ty, kde takové záruky neplatí. Tento stav musí lákat potenciální agresory, zatímco potenciální oběti bude nutně demoralizovat. Ve snaze zabránit konfrontaci nesmíme ve východní a střední Evropě vytvořit strategickou a koncepční zemi nikoho - pramen tolika evropských konfliktů.*⁵

Obavy zo zvýšenej konfrontácie a radikalizácie vzťahov medzi štátmi strednej a východnej Európy spočívali najmä z porušenia zásad a princípov medzinárodného práva verejného, ktoré sa sformovalo už vyššie spomenutými systémami. Versaillsko-postupimsko-helsinský systém bol hrubo porušený v bývalej Juhoslávii, Sovietskom zväze, tým že dochádzalo k rozpadu pôvodných štátnych útvarov a etnickým konfliktom, ktoré boli vedené proti národnostným menšinám. Realizácia menšinových práv úzko súvisí s dodržiavaním základných práv a slobôd, princípov demokratického a právneho štátu. Členské štáty Európskeho spoločenstva si uvedomovali, že jedinou reálnou možnosťou ako zabezpečiť dodržiavanie menšinových práv, bola integrácia štátov strednej a východnej Európy do Európskeho spoločenstva/ Európskej únie, na základe splnenia kodanských kritérií z roku 1993. V kodanských kritériách sa okrem iného spomína: „*Ak ide o členstvo, tak kandidujúca krajina musí dosiahnuť stabilitu inštitucionálnej ochrany demokracie, vlády zákona, ľudských práv a rešpektovať a chrániť menšiny....*“⁶ V skutočnosti všetky vzniknuté štáty v Európe sa usilovali o integráciu do Európskej únie a boli si vedomé, že počas rokovaní bol ich progres pravidelne posudzovaný na základe plnenia kodanských kritérií a že Európska komisia bola zvlášť prísna v sledovaní úrovne ochrany menšín, ktorá musela byť v súlade s kritériami. Rozhodnutia o pripravenosti krajiny na vstup do únie boli najmä založené na týchto pozorovaniach.⁷

Aj keď kodanské kritériá boli prijaté až v júni 1993, teda po rozdelení ČSFR, treba podotknúť, že ich formulácia sa musela tvoriť už v čase delenia československej federácie, ktorá už v roku 1991 začala prvé predvstupové rokovania s Európskym spoločenstvom. Z toho vyplýva, že už po rozdelení boli nástupnícke štáty – Česká republika a Slovensko

⁵ KISSINGER, ref. 1, s. 862.

⁶ EUROPEAN COUNCIL OF COPENHAGEN, 21-22 June 1993, CONCLUSIONS OF THE PRESIDENCY, SN 180/1/93 Rev 1, Para 7, iii, dostupné na internete: <http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/72921.pdf> In MANCINI, Susanna. *Rethinking the boundaries of democratic secession: Liberalism, nationalism, and the right of minorities to self-determination.* (Premyslenie hraníc demokratickej secesie: Liberalizmus, nacionalizmus a právo menšín na sebaurčenie.) In I·CON, Volume 6, Number 3&4, 2008. Oxford : Oxford University Press and New York University, 2008, pp. 553-584., s. 582.

⁷ MANCINI, ref. 5, s. 582.

hodnotené medzinárodným spoločenstvom na základe dodržiavania menšinových práv. Zvlášť veľká pozornosť sa venovala ochrane menšinových práv občanov Slovenskej republiky maďarskej národnosti.⁸

Ďalšou možnosťou, ktorá mala chrániť strednú Európu pred nežiaducou radikalizáciou a nacionalizáciou bolo vytvorenie stredoeurópskej federácie. Tento názor sa presadzoval v akademických kruhoch Spojených štátov. Ako príklad môžeme uviesť novinový príspevok bývalého profesora európskych dejín a experta na strednú Európu Stephena Borsodyho, v ktorom sa okrem iného píše: „*Československé chvályhodné mierové rozpadnutie a tragická občianska vojna sú dôkazmi nacionalistickej reakcie, rozmáhajúcej sa pozdĺž krajín bývalej komunistickú strednej a východnej Európy. Federalizmus je protiliekom na nacionalizmus.*

História strednej Európy od najstarších čias až po súčasnosť si žiada objektívne federalistické prepísanie, oslobodené od nacionalistickej náchylnosti a politického predsudku. Dlhho hnisajúce nacionalistické konflikty dunajského regiónu žiadajú o novú federalistickú iniciatívu. Regionálna mierová konferencia, ktorá by sa venovala medzinárodnému zmiereniu, je dlho očakávaná.“⁹

Tento názor vychádzal z wilsonovského idealizmu, založeného na predstave, že trvalé a nepopierateľné hodnoty a tradície, ktoré vychádzali z konštitucionalizmu Spojených štátov, sú prenášateľné po celom svete. Medzi základné princípy patria deľba moci, kontrola a rovnováha vetiev moci, federalizmus, a individuálne práva a slobody.¹⁰ Nesmieme tiež zabudnúť, že už od roku 1922, kedy rakúsky gróf Richard Coudenhove-Kalergi predstavil svoju víziu o Pan-Európe, sa vždy vyskytovali vízie o federalizácii strednej Európy, ktoré sa však nikdy nezrealizovali.

Veľmi zaujímavý postoj k federalizácii strednej Európy mal dlhoročný predseda Medzinárodnej paneurópskej únie a člen Európskeho parlamentu Otto von Habsburg. Vo svojej predstave vychádza zo štyroch základných princíпов: princípu subsidiarity, sociálneho trhu, rovnováhy mocenských zložiek štátu a právneho štátu. Na otázku autora štúdie: „Môžeme my, ako nové členské štáty Európskej únie, použiť dedičstvo Rakúsko-Uhorska ako nástroj ústavného procesu v Európskej únii? Ak je táto možnosť, tak ako?“, odpovedal: „*Je dosť možné použiť dedičstvo Rakúsko-Uhorska, odkedy sa debaty zameriavajú na ústavu*

⁸ Podrobnejšie sa budeme venovať tejto problematike na inom mieste nášho príspevku.

⁹ BORSODY, Stephen. *After Czechoslovak Split, Europe Has to Rethink Nationalism* (Po československom rozdelení, Európa musí prehodnotiť nacionalizmus). In New York Times, 18. januára 1993. [online] Dostupné na internete: <<http://www.nytimes.com/1993/01/18/opinion/l-after-czechoslovak-split-europe-has-to-rethink-nationalism-162093.html>> Stiahnuté dňa 28. mája 2009.

¹⁰ *Student Essay on Four Principles of the U.S. Constitution* (Študentská esej o štyroch princíποch Ústavy Spojených štátov). [online] Dostupné na internete: <<http://www.bookrags.com/essay-2006/6/12/8498/16850>> Stiahnuté dňa 29. mája 2009.

(pozn. autora: na Ústavnú zmluvu EÚ), *lebo sa tam nachádzalo veľa elementov, ktoré by mohli byť užitočné proti ťažkostiam, ktoré sme mali. Mali sme ich nielen v Rakúsko-Uhorsku, ale sme ich mali aj v Európskej únii s tzv. princípom subsidiarity, to je princíp, pomocou ktorého väčšie celky nikdy neprevezmú niečo, čo menšie celky môžu riešiť uspokojujúcim spôsobom. Je to praktická skúsenosť, že čím bližšie rozhodnutie prichádza, dostáva sa k zodpovedajúcim príležitostiam, ktoré sú lepšie pre voličov. Samozrejme, jedna vec je tiež potrebná: najvyšší súd, ktorý môže vždy rozhodnúť o všetkých otázkach legislatívy, a tak posúdiť, či je to v súlade so základnými princípmi. Na druhej strane by sme mali mať ústavu na dve až tri strany textu, ktorá by maximálne zahrňovala tieto základné princípy, jedným je princíp sociálneho trhu, ktorý je zahrnutý v Rímskej dohode a na druhom mieste je tu princíp subsidiarity na základe Maastrichtskej dohody. To je základný princíp, pomocou ktorého – a to je veľmi dôležité – sa pod tým chápe, že čím bližšie sa rozhodnutie dostane k týmto princípom, tým bude väčšia pravdepodobnosť, že rozhodnutie bude správne.*¹¹

Vízia Otta von Habsburga je ovplyvnená nemeckým, rakúskym a americkým vplyvom. Z nemeckej školy prevzal teóriu o sociálnom voľnom trhu založenom na rovnováhe medzi sociálnym štátom a neregulovaným trhom. Vplyv rakúskej školy je príznačný v oblasti hľadania základnej normy, z ktorej všetky ostatné zásady a princípy vychádzajú. Napokon americký vplyv sa odzrkadlil v úlohe najvyššieho súdu. Keď to zhrnieme, tak nám vyjde, že spoločné a všeobecné záležitosti by mali byť v rukách spoločných orgánov, a konkrétne a diverzifikované zas v rukách autonómnych orgánov. Na podobnom princípe je postavená aj koncepcia medzinárodného spoločenstva. Aj keď je tu určité cítenie, že existuje určitá spoločná norma, garantovaná najvyššou autoritou, prax je úplne iná. Dodržiavanie zásad a princípov je založené na dohode a spolupráci, ktoré môžu byť hocikedy odvolané, a určenie základnej normy je náročné z dôvodu prílišnej diverzifikácie tradícií, skúseností, poznatkov a priorít štátov medzinárodného spoločenstva, vrátane Európskej únie a strednej Európy.

Ukazuje sa, že stredná Európa potrebovala integračné vplyvy zvonka, ktoré dokázali eliminovať nežiaduce nacionalistické tlaky. Išlo o veľmi náročnú úlohu, lebo objavovali sa tendencie o napĺňanie národných identít štátotvorných národov, ktoré sa nedokázali naplno rozvinúť pred pádom komunizmu. V rovnakej situácii bola aj slovenská národná identita, ktorá sa prejavila v plnom rozsahu na začiatku 90. rokov 20. storočia. Na druhej strane tlak medzinárodného spoločenstva prísne reguloval prejavovanie extenzívnej formy slovenského nacionalizmu, ktorá by prekračovala rámec dodržiavania menšinových práv.

¹¹ VON HABSBUURG, Otto. *Ústavné dedičstvo Rakúsko-Uhorska ako inšpirácia pre Európsku úniu*. Viedeň, 2. februára 2007 (Oral History).

Zvlášť sa veľká pozornosť venovala už spomínanej maďarskej národnosti. Už 3. januára 1993 sa v najväčších talianskych novinách *Corriere della Sera* objavil článok *Slovensko „zvlášť sledované“*, v ktorom sa píše: „*Kto sa cíti naozaj ohrození, sú Maďari, usadení na Slovensku: 600 tisíc osôb z populácie 5 miliónov obyvateľov. „Ešte včera, s Prahou ako hlavný mestom, sme sa cítili viac chránení, federálna vláda nám zabezpečovala väčšiu istotu“*, hovorí Peter Mikcosi, zástupca riaditeľa denníka „*Uj Szo*“ (Nové slovo), ktorý 34 rokov je hlasom maďarskej menšiny. Nikto sa nás nespýtal, či chceme žiť pod Slovenskou republikou. Vládnuca koalícia vedená Mečiarom, neberie absolútne do úvahy návrhy a právne projekty, predstavované opozíciou, Maďarskou alianciou a Kresťanskodemokratickým hnutím. A potom pozrime sa na ústavu, uverejnenú v septembri 1992¹²: začína „*My, národ slovenský*“ a nie *my, občania slovenskí*. S menšinami sa tu zaobchádza, ako keby to boli druhotriedni občania takmer bez práva slova. Vláda odmieta sa zaoberať žiadosťou o školskú a kultúrnu samosprávu, odstraňuje všetky dvojjazyčné nápisy. Ale je pravda, že títo nacionalisti sa nikdy nezaujímali o ich menšinu, o Slovákov, usadených v Maďarsku. A dnes sa tvária, že sú patriotmi.“¹³

Ešte tvrdší postoj zaujali americké noviny *New York Times*. Vo svojom článku *Na novom Slovensku. Hrozby sú ako nové, tak aj staré* sa píše: „*Slovenská nezávislosť pridala nové komplikácie už aj tak etnickým konfliktom zranenému regiónu. Ohraničený Ukrajinou, Poľskom, Českou republikou, Rakúskom a Maďarskom, tento 5,2 miliónový národ stojí pred východoeurópskou križovatkou, a nepokoj sa tu môže odrážať v nespočetných situáciách, vrátane situácie 600 000 etnických Maďarov na Slovensku.*“¹⁴

Ochrana menšinových práv býva často zneužívaná ako politický nástroj, ktorý môže poškodzovať strategické záujmy druhého suverénneho štátu. Na úrovni maďarskej politickej elity sa už od rozpadu Rakúsko-Uhorska diskutuje o vzťahu medzi národným štátom a etnickým národom. Neraz úvahy politikov vedú k tomu, že národ má prednosť pred národným štátom. Čo to inými slovami znamená? V prípade, ak dôjde ku konfliktu medzi lojalitou voči etnickému národu, ktorý tvorí v národnom štáte národnostnú menšinu a lojalitou voči národnému štátu, ktorý udelili príslušníkom národnostných menšín svoje občianstvo, tak

¹² Kvôli historickej presnosti treba povedať, že Ústava Slovenskej republiky bola uverejnená až 1. októbra.

¹³ GANDOLFI, Sara. *Slovacchia „sorvegliata speciale“* (Slovensko „zvlášť sledované“). In *Corriere della Sera*, 3. januára 1993, s. 9. [online] Dostupné na internete:

<http://www.archivistorico.corriere.it/1993/gennaio/03/Slovacchia_sorvegliata_speciale__co_0_9301032873.shtml> Stiahnuté dňa 27. mája 2009.

¹⁴ ENGELBERG, Stephen. *In a New Slovakia, Fears are Both New and Old*. (Na novom Slovensku. Hrozby sú ako nové, tak aj staré.) In *New York Times*, 22. januára 1993. [online] Dostupné na internete:

<www.nytimes.com/1993/01/22/world/in-a-new-slovakia-fears-are-both-new-and-old.html - 46k> Stiahnuté dňa 28. mája 2009.

prednosť má lojalita voči etnickému národu. Veľmi výstižne to povedal súčasný predseda najsilnejšej maďarskej opozičnej strany Fideszu Viktor Orbán počas predvolebnej kampani Maďarskej národnej rady Sedmohradska pred voľbami do Európskeho parlamentu v máji 2009:

„Denné správy v médiách o hospodárskej kríze sú znakom oveľa hlbšej a väčšej zmeny. Svet momentálne prechádza takými veľkými zmenami, v dôsledku ktorých už nebude takým ako predtým. V nadchádzajúcich dvoch, resp. troch rokoch sa rozhodne o usporiadaní nového svetového systému.... Úplne sa zmení vzťah vlády, trhu a hospodárstva. Posilní sa národný charakter štátov a národný dohľad nad hospodárskym životom. Veľkou otázkou je, či to pochopí aj „maďarstvo“ v Karpatskej kotline.

V nadchádzajúcich tridsiatich- štyridsiatich rokoch budú mať väčší význam národy než hranice krajín. Národ bude totiž najväčšou hybnou a zakladajúcou silou vo svete. Všade sa zhodnotí otázka autonómie. V uplynulých desaťročiach boli najúspešnejšie tie krajiny, na území ktorých fungovala silná autonómia. Ako príklad uvádzam Taliansko a Španielsko.“¹⁵

Vidíme určitú analógiu v základných bodoch medzi výrokmí Petra Mikcosiho z roku 1993 a Viktora Orbána v roku 2009. Stratégia určitých maďarských kruhov sa už formuje od prijatia Trianonskej zmluvy zo dňa 4. júna 1920. Vychádza z predpokladu výraznej geopolitickej zmeny, kedy by mohlo dôjsť k revízii Trianonskej zmluvy. Používa argumenty o demokratizácii susedného štátu a jeho spoločnosti prostredníctvom autonómie národnostných menšín, lebo len takáto forma samosprávy dokáže zabezpečiť menšinové práva maďarskej národnosti. Ide o pokus o získanie reálnej moci na území bývalého Uhorska. Treba pripomenúť, že odvolávanie sa na historicko-právne nároky na teritórium je veľmi nebezpečnou a nešťastnou politickou hrou. Predstavme si, že by sa tento princíp medzinárodného práva verejného opäť prijal. Malo by to ďalekosiahle následky v celej Európe, lebo by sa museli revidovať hranice väčšiny národných štátov. To by viedlo k výraznej destabilizácii celého regiónu a vážnemu ohrozeniu jeho komplexnej bezpečnosti. Z toho vyplýva, že tento cieľ je neuskutočniteľný. Zámerom verejných činiteľov, ktorí hlásajú tieto tézy nie je ani dosiahnuť zaumienený cieľ, ako skôr oslabiť postavenie susedných štátov v konkurenčnom boji o získavanie strategických výhod. Pod pojmom strategické výhody chápeme získavanie priamych zahraničných investícií, úverov z Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky, alebo posilňovanie medzinárodného imidžu štátu. Ide o veľmi riskantnú hru, lebo stredoeurópsky región je jeden ucelený geopolitický celok, v ktorom sú

¹⁵ Kampan V. Orbána v Rumunsku pred voľbami do Európskeho parlamentu (ZÚ Budapešť č. 3060/2009). In Inal 21, č. 100.188/2008-ANAP/21, 20. 5.-26. 5. 2009, dátum: 27. 5. 2009, s. 9.

národné štáty odkázané na spoluprácu. Ostro kritizujúca politika voči Slovenskej republike síce viedla slovenský štát do medzinárodnej izolácie, zvlášť v kontexte euroatlantickej integrácie, z ktorej sa naša republika dostala až v roku 1998, ale na druhej strane dostala aj naše okolité štáty do bezpečnostnej neistoty, a to aj napriek tomu, že Česká republika, Maďarsko a Poľsko vstúpili do NATO v roku 1999.

Slovenská republika sa rámcovo zaviazala, že bude chrániť a rešpektovať menšinové práva vo Vyhlásení NR SR o členstve Slovenskej republiky v Rade Európy a prevzatí záväzkov z medzinárodných zmlúv.

Konkrétne sa v dokumente stanovuje: *„Národná rada Slovenskej republiky považuje za účelné už teraz vyhlásiť, že Slovenská republika ako jeden z dvoch nástupníckych štátov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky si praje byť riadnym členom Rady Európy. Slovenská republika plne rešpektuje princípy pluralitnej demokracie, právneho štátu, ľudských práv, sociálnych práv a práv národnostných menšín a etnických skupín; rozhodne odsudzuje akékoľvek prejavy rasovej a náboženskej neznášanlivosti.*

Vyjadruje pripravenosť plniť záväzky, ktoré vyplývajú zo štatútu Rady Európy, a prispevať k naplňovaniu cieľov Rady Európy.“¹⁶

Vzhľadom na skutočnosť, že sa museli znovu vybudovať orgány štátnej moci, ktoré by splňali všetky náležitosti efektívnych orgánov, schopných chrániť a rozvíjať základné práva a slobody, bol tento proces implementácie všetkých záväzkov veľmi náročný a zdĺhavý. Pre slovenskú historiografiu je podstatné, že tu nastal spomínaný proces, o čom svedčí aj vstup Slovenska do EÚ a NATO. Iba pripomenieme, že Slovensko muselo splniť veľmi náročné kodanské kritériá.

Je zavádzajúce porovnanie Slovenska s Českou republikou, Maďarskom a Poľskom v oblasti ochrany menšinových práv. V spomínaných susedných štátoch je podiel národnostných menšín iba 5-percentný z celkového obyvateľstva, zatiaľ čo na Slovensku je takmer až 15-percentný. Podobné a väčšie problémy s ochranou menšinových práv mali aj iné štáty zo strednej a východnej Európy, kde je podiel národnostných menšín minimálne na rovnakej úrovni ako na Slovensku. Ilustratívnym príkladom sú pobaltské štáty (Litva, Estónsko a Lotyšsko).

Slovenská republika sa v prvých rokoch nemohla oprieť o silnú národnú a štátnu identitu, akú majú v okolitých krajinách. Jeden z vážnych dôvodov spomína aj Ján

¹⁶ *Vyhlásenie NR SR o členstve Slovenskej republiky v Rade Európy a prevzatí záväzkov z medzinárodných zmlúv.* In Vyhlásenia Slovenskej národnej rady a Národnej rady Slovenskej republiky od roku 1990. Bratislava : NR SR, 1995, s. 12.

Čarnogurský: *„Nemuseli sme za národnú a štátnu identitu bojovať a nepriniesli sme takmer žiadne obeť v porovnaní s našimi susedmi a inými európskymi národmi. Vezmeme si príklad Talianska. Keď Garibaldi pochodoval na Neapol, tak reálne tu bola masívna podpora všetkých vrstiev, ktoré sa zapojili aj do vojnového konfliktu proti starému režimu. V našom prípade 28. októbra 1918 nikto na Slovensku nevedel, čo sa deje v Prahe, aj keď tento milník veľmi výrazným spôsobom zmenil chod slovenských dejín v 20. storočí. Naozaj musíme konštatovať, že sme nikdy nemuseli bojovať za svoj štát. Jednoducho na Slovensku chýbal celospoločenský boj za vlastnú štátnosť.“*¹⁷

Aj keď môžeme mať určité výhrady voči takémuto tvrdeniu, treba priznať, že cena, ktorú zaplatili Slováci za svoj vlastný štát bola pomerne nízka v porovnaní s inými štátmi z východnej a juhovýchodnej Európy, ktoré si tiež budovali svoju štátnosť. Nejde len o prelievanie krvi, ako to bolo v bývalej Juhoslávii, ale aj o získanie podielu zo spoločného majetku. Napr. Rusi doposiaľ nemajú úplne vysporiadané majetkové záležitosti s Lotyšskom, Estónskom a Litvou. Dokonca veľmi dlho trvalo, kým začali vôbec vážne rokovania na túto tému medzi zainteresovanými stranami.¹⁸ Na základe tejto skutočnosti Slováci ešte nedocenili v tom čase hodnotu vlastného štátu.

Z toho vyplýva, že ešte neboli úplne splnené podmienky na prevzatie a prezentovanie slovenskej štátnosti smerom navonok. Aj kvôli tomu bola slovenská reprezentácia ešte v úplných začiatkoch, a preto nie je žiadnym prekvapením, že maďarská a česká reprezentácia boli viac akceptované ako naša. Iba sa začali vytvárať diplomatický zbor, tlačová agentúra, spravodajská sieť novinárov. Verejná diplomacia sa ešte ani nevytvárala.

Pojem verejnej diplomacie sa na Slovensku iba definuje, a tak je patričné na tomto mieste ho vysvetliť v súvislosti s vytváraním jej stratégie. Veľmi výstižne ju opisuje Jozef Bátora, vedecký pracovník Inštitútu pre výskum európskej integrácie Rakúskej akadémie vied vo Viedni, v článku *Prvé kroky slovenskej verejnej diplomacie: „Vytváranie akejkoľvek stratégie verejnej diplomacie zahrnuje snahu o identifikáciu hodnôt a imidžových platforiem, ktoré sa potom využívajú na propagáciu krajiny. Dôležitým momentom v takomto procese však je, že predstavy o podstatných charakteristikách ktoréhokoľvek demokratického štátu sú vždy predmetom politických procesov a štiepení a nedá sa očakávať, že dôjde k úplnej zhode všetkých spoločenských aktérov. Treba vytvoriť konsenzus medzi jednotlivými aktérmi. Vytváranie tohto konsenzu je dlhodobý a priebežný proces a závisí od meniaceho sa*

¹⁷ ČARNOGURSKÝ, Ján: *Úvaha o československej federácii II.* Bratislava, 7. novembra 2006 (Oral History).

¹⁸ Informácie čerpal autor z článku: AHTYROV, Ahtyam. *Baltic Republics Will Be Offered to Return Soviet Investments* (Baltské republiky budú požiadané o návrat sovietskych investícií). In Pravda, 20. decembra 2002, s. 1. [online] Dostupné na internete: <<http://english.pravda.ru/print/russia/19493-0>> Stiahnuté dňa 12. júna 2009.

*medzinárodného a vnútropolitického prostredia. V prípade štátov ako Holandsko, Dánsko, Švédsko či Nórsko existuje dlhodobý spoločenský konsenzus v základných politických hodnotách, ako napr. sociálny štát, trvalo udržateľný rozvoj, či ochrana životného prostredia. Verejná diplomacia tak môže vychádzať z týchto hodnotových platforiem.*¹⁹

Podľa vyššie uvedenej definície je verejnou diplomaciou celospoločenská dohoda na strategických národných záujmoch, ktoré sa budú prezentovať v zahraničí ako identifikujúci znak Slovenskej republiky. V čase delenia československej federácie a vzniku nezávislého a suverénneho slovenského štátu sa konsenzus iba hľadal. O tom svedčí aj Vyhlásenie NR SR k vzniku nezávislej Slovenskej republiky: „*Slovenská republika vyjadrila princípy svojej štátnosti prijatím Ústavy, Vyhlásením k parlamentom a národom sveta, ako aj deklarovaním záujmu o členstvo v Rade Európy. Prevzatím záväzkov z medzinárodných zmlúv potvrdzuje politické rozhodnutie žiť v pluralitnej demokracii, rešpektuje a ctí si ľudské práva a základné občianske slobody. Plnením uvedených dokumentov a záväzkov vytvára základné garancie slobody, spravodlivosti a mieru.*“²⁰

Treba poznamenať, že aj keď sa hľadal určitý konsenzus mal svoje nedostatky. V prvom rade hodnoty mali charakter veľmi všeobecný, neopierajúc sa o špecifiká slovenskej štátnosti, ktoré môžu zvýrazniť pozitívny imidž štátu.

V druhom rade konsenzus sa nemohol oprieť o všetky politické sily v Slovenskej republike. Je všeobecne známe, že KDĽ a maďarské strany nehlasovali za Ústavu Slovenskej republiky a veľmi podobný scenár sa objavil aj v prípade prijatia Ústavného zákona o zániku československej federácie. Až v roku 1994, kedy došlo k zvrhnutiu Mečiarovej vlády a prišla Moravčíkova vláda, zložená z predstaviteľov opozičných strán voči Mečiarovmu HZDS, môžeme hovoriť aspoň o základnom konsenze, založenom na rešpektovaní zvrchovaného a suverénneho Slovenska s demokratickými a právnymi princípmi.

V treťom prípade verejná diplomacia nemala ešte v prvých mesiacoch iných aktérov, okrem ústredných orgánov štátnej správy resp. štátnej moci, a politických strán a hnutí. Ešte iba vznikali územná a iná samospráva, mimovládny sektor a ďalší aktéri ako napr. obchodné spoločnosti boli v danej chvíli slabé. Uvedme konkrétne príklady:

Najznámejšou a najvýznamnejšou mimovládnu organizáciou, zaoberajúcou sa zahraničnou politikou je Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku. Bola založená v auguste 1993 ako otvorené nestraničné diskusné fórum o medzinárodných otázkach

¹⁹ BÁTORA, Jozef. *Prvé kroky slovenskej verejnej diplomacie*. In Zahraničná politika, r. XIII., č. 2/2009, s. 8-9.

²⁰ *Vyhlásenie NR SR k vzniku nezávislej Slovenskej republiky*. In Vyhlásenia Slovenskej národnej rady a Národnej rady Slovenskej republiky od roku 1990. Bratislava: NR SR, 1995, s. 14.

a zahraničnej politike Slovenskej republiky. Jej hlavným cieľom je poskytovať priestor pre otvorenú výmenu názorov o zahraničnej politike.²¹

Slovenské obchodné spoločnosti mali obrovské problémy najmä s hľadaním nových zahraničných trhov a kapitálu. Zvlášť veľmi citlivo sa nazeralo na budúci vývoj ťažkého zbrojárskeho priemyslu na Slovensku. Český novinár a šéfredaktor Rudého práva Zdeněk Porybný poznamenal pre talianske noviny Corriere della Sera: „*Čo spraví Slovensko so svojim ťažkým zbrojárskym priemyslom? Havel ho chcel zatvoriť, práve keď české závody, produkujúce pušky a pištole, prosperovali. Ak budú mať teraz Slováci odvahu sa postaviť voči USA, tak ich ťažký priemysel prežije. Trh je: Irán, Sýria, v Ázii môžeš predat' všetky tanky, ktoré chceš.*“²²

Na druhej strane boli snahy o integráciu celého regiónu do euroatlantických štruktúr zo strany silných európskych štátov najmä Nemecka. V roku 1989, kedy dochádzalo k demokratizácii nášho regiónu, sa stretávame aj s výraznou solidaritou medzi susednými štátmi. O tom svedčí aj postoj Tadeusza Mazowieckiego, prvého demokratického predsedu vlády Poľska po štyridsiatich rokoch. V rozhovore pre denník Sme, ktorý poskytol pri príležitosti dvadsiateho výročia pádu komunistického režimu v Poľsku, konštatoval: „*Myslím si, že to, čo sa stalo v Poľsku, povzbudilo ostatné mestá v strednej Európe, ale vždy hovorím, že je ťažké zmerať, aký to malo vplyv. Určite si dokážete predstaviť, čo by sa stalo, keby tie zmeny v Poľsku neuspeli, keby sa stala nejaká provokácia či zlom. Som presvedčený, že by nenastali ani zmeny v strednej Európe.*“²³

Podobne sa vyjadrovali už pred takmer 20 rokmi aj nemeckí ústavní predstavitelia. Nemecko sa stalo motorom nielen integrácie bývalých východonemeckých štátov do SRN, ale aj integrácie celej strednej Európy. Pri príležitosti 5. výročia vstupu Slovenskej republiky do NATO a EÚ to potvrdil Ivan Korčok, súčasný veľvyslanec Slovenskej republiky v Spolkovej republike Nemecko a bývalý štátny tajomník MZV SR: „*Životným záujmom Nemecka bolo zbaviť sa svojej východnej steny. Nemecko bolo motorom integrácie. Nemecko chcelo zaplatiť dlh krajinám východnej Európy, ktoré zohrali významnú úlohu v procese zjednotenia*

²¹ *Poslanie SFPA*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.sfpa.sk/sk/onas/SFPA/poslanie/>> Stiahnuté dňa 5. júna 2009.

²² GANDOLFI, Sara. *L'ultimo brindisi della Cecoslovacchia* (Posledný prípitok Československa). In Corriere della Sera, 31. decembra 1992, s.9. [online] Dostupné na internete: <http://archiviostorico.corriere.it/1992/dicembre/31/ultimo_brindisi_della_Cecoslovacchia_co_0_921231552.shtm> Stiahnuté dňa 27. mája 2009.

²³ ZSILLEOVÁ, Miriam - WOJCIESZYŃSKA, Małgorzata. *Mazowiecki pre SME: Debakel komunistov nás prekvapil*. In Sme, 3. júna 2009, s. 2. [online] Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/4871507/mazowiecki-pre-sme-debakel-komunistov-nas-prekvapil.html>> Stiahnuté dňa 3. júna 2009.

Nemecka. ²⁴ Keď to zhrnieme, tak Nemecko nechcelo, aby Európa bola naďalej rozdelená na dve časti. Z toho dôvodu Nemecko presadzovalo zahraničnú politiku, ktorú by sme mohli formulovať vo vete: „Jedine celá Európa je zjednotenou Európou.“

Na prvý pohľad sa nám môže zdať, že delenie ČSFR sa odohralo vo veľmi protirečivom medzinárodnom prostredí, lebo sme stretávali ako s integrujúcimi faktormi, tak aj dezintegrujúcimi. Keď sa hlbšie zameriame na medzinárodné súvislosti a podmienky delenia československej federácie, tak zistíme, že nešlo o výrazne protirečivé pochody. Po prvé treba si uvedomiť, že je zásadný rozdiel medzi strategickými, taktickými a operačno-technickými cieľmi. Ak žiadanie o školskú a kultúrnu autonómiu zo strany maďarskej menšiny malo z medzinárodného pohľadu skôr charakter taktický, lebo šlo o zvýhodnenie pozícií Maďarov a ich materského štátu v integračnom procese, tak solidarita v integračnom procese, ktorá sa sformovala vo forme Vyšegrádskej 4, Stredoeurópskej iniciatívy alebo CEFTY, mal charakter strategického smerovania stredoeurópskych štátov do EÚ a NATO. Takisto aj časové hľadisko zohrávalo veľmi dôležitú úlohu. Z krátkodobého cieľa bolo podstatné, čím skôr začať rokovania o vstupe s Európskou úniou a NATO. Zo strednodobého zas čím skôr vstúpiť do týchto medzinárodných resp. nadnárodných organizácií a z dlhodobého hľadiska byť reálne rovnocennými členskými štátmi daných zoskupení štátov.

Na druhej strane nemohli sme ani očakávať rýchlu a kompletnú transformáciu zahraničnej politiky, ktorá by vystupovala v kompaktnejšej a konzistentnejšej forme. Preorientácia štátu na nové zahraničnopolitické okolnosti, ciele a nástroje prostredníctvom efektívneho zabezpečenia personálnych, finančných a materiálnych kapacít ústredných orgánov štátnej správy na úseku zahraničnej, európskej a obrannej politiky si vyžaduje vytvorenie novej zahraničnopolitickej koncepcie s technickými pripomienkami.

O tom svedčí aj novoročný prejav Milana Uhdeho predsedu Poslaneckej snemovne pri príležitosti vzniku samostatnej Českej republiky zo dňa 1. januára 1993: *„Na záver chci prisvedčiť všetkým, ktorí v mojej reči budú postrádat náčrt ideje alebo idejí, ktoré chceme vložiť českému státu do kolébky. Takové ideje jako závazné vzorce obecného jednání neumí nikdo z nás předem stanovit.*

Jen na nás záleží, jak budou s námi ve svých živých myšlenkách všichni naši velcí mrtví, které dal světu český živel, a jak dostojíme všemu, k čemu nás zavazuje evropská kultura a v ní na předním místě její prvek křesťanský. ²⁵

²⁴ KORČOK, Ivan. *Panelové vystúpenie na tému: 5 rokov Slovenska v EÚ a NATO: úspechy a výzvy.* Konferencia: 5 rokov Slovenska v EÚ a NATO, od príjemcu bezpečnosti k jej poskytovateľovi. 60 rokov transatlantickej vízie: ako ďalej? Dátum: 2. júna 2009. Organizátor: Slovenská atlantická komisia. Miesto: MZV SR v Bratislave.

Aj Slovenská republika sa v prvých momentoch svojej existencie mohla oprieť iba o univerzálne zásady a princípy medzinárodného práva verejného, vzhľadom na aspiráciu stať sa riadnym členom Organizácie spojených národov. Vo vyhlásení NR SR k vzniku nezávislej Slovenskej republiky sa hovorí: „*Národná rada Slovenskej republiky slávnostne vyhlasuje, že Slovenská republika nadväzuje na demokratické tradície a humanistický odkaz predkov a že je pripravená nadviazať a rozvíjať diplomatické styky so všetkými demokratickými štátmi sveta, ktorým záleží na priateľstve a mierovom spolunažívaní podľa zásad vzájomnej úcty, rovnosti, nezasahovania do vnútorných záležitostí, politickej nezávislosti a neporušiteľnosti štátnych hraníc.*“²⁶

Za najväčší medzinárodný úspech rozdelenia československej federácie a vzniku Českej a Slovenskej republiky sa považuje mierové, legitímne a konsenzuálne delenie spoločného štátu Čechov a Slovákov. Medzinárodnoprávne je upravená otázka riešenia sporov predovšetkým v Charte OSN. Na prvom mieste sa mala uplatniť zásada rovnoprávnosti a sebaurčenia národov (pozn. autora: *people*) podľa čl. 1 ods. 2.²⁷ Zásada rovnoprávnosti sa zrealizovala v reálnej rovine po voľbách v roku 1992, kedy začali rokovania medzi českou a slovenskou stranou. O rovnosti postavenia obidvoch strán svedčí nielen takmer rovnaký počet účastníkov, ale aj dĺžka a intenzita rokovaní. Bývalý prezident Slovenskej republiky a priamy účastník rokovaní Michal Kováč vo svojom prejave k 15. výročiu ukončenia činnosti Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky zo dňa 30. novembra 2007 spomína: „*Uskutočnilo sa celkovo sedem politických rokovaní, ktoré trvali spolu viac ako 50 hodín. Na českej strane rokovania viedol pán Václav Klaus za účasti 4 podpredsedov a na slovenskej strane pán Vladimír Mečiar za účasti troch podpredsedov, a to pána Mariána Húsku, Milana Kňažka a Michala Kováča. Niektorých rokovaní sa zúčastnili aj páni Milan Čič, Rudolf Filkus a Jozef Moravčík. V sérii politických rokovaní sa ukázalo ako prelomové až 4 rokovanie z 19. a 20. júna.*“²⁸

Okrem toho treba pripomenúť, že už 29. októbra 1992 boli podpísané medzinárodné zmluvy medzi Českou a Slovenskou republikou. Výsledok rokovaní v normatívnej forme začal získavať nielen vnútroštátne znaky, ale aj medzinárodné. Rovnoprávne postavenie obidvoch strán svedčí o uplatnení zásady rovnoprávnosti.

²⁵ UHDE, Milan. *Projev předsedy Poslanecké sněmovny*, s. 2-3. ČR, PS 1993-1996, 1. Schůze, část 1/1. [online] Dostupné na internete: <<http://www.snemovna.cz/eknih/1993ps/stenprot/001schuz/s001001.htm>> Stiahnuté dňa 6. januára 2009.

²⁶ *Vyhlásenie NR SR k vzniku nezávislej Slovenskej republiky*, ref. 19, s. 14.

²⁷ *Charta Organizácie spojených národov*. In BALUŠEK, Milan. *Umenie diplomacie*. Bratislava: BELIMEX, 1996, s. 136. Citácia je zo strany 136.

²⁸ KOVÁČ, Michal. *Prejav M. Kováča k 15. výročiu ukončenia činnosti Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky*. Bratislava: 30. novembra 2007, s. 4.

Rokovania medzi predstaviteľmi národných republík v súlade s čl. 33 ods. 1 Charty OSN: „*Strany v každom spore, ktorého trvanie by mohlo ohroziť zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, majú sa usilovať o jeho vyriešenie predovšetkým rokovaním, vyšetrovaním, sprostredkovaním, zmierovacím konaním, arbitrážou, súdnym konaním, použitím oblastných dohôd, alebo inými mierovými prostriedkami podľa vlastného výberu.*“²⁹ Úspešné rokovania ako mierový prostriedok, zabezpečili udržanie mieru a bezpečnosti v regióne.

Ďalšou náležitosťou pre medzinárodnú akceptáciu nástupníckych štátov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bolo konsenzuálne vyjadrenie súhlasu s rozdelením ČSFR a vznikom jej nástupníckych štátov. Veľmi výstižne to povedal Ján Čarnogurský v rozhovore s autorom štúdie: „*Uvažujme len hypoteticky, kedy by samostatná Slovenská republika mohla byť medzinárodne neakceptovaná. Ako argument by sa mohla použiť téza, že za rozdelením ČSFR boli pán Klaus a Mečiar, a preto Slovenskú republiku zrušíme.*

Takéto tvrdenie nemá svoje opodstatnenie, lebo väčšina občanov ako Českej, tak aj Slovenskej republiky sa stavali voči rozdeleniu pozitívne, alebo aspoň neutrálne. Áno, pripúšťam, že sa použili autoritatívnejšie metódy dosiahnutia politického cieľa zo strany pána Mečiara, ale ak sa má rozbiť pôvodné status quo, tak je potrebné vyvinúť väčší tlak, ktorý môže lepšie dosiahnuť autoritatívnejší typ politika, aby po tomto tlaku mohlo vzniknúť nové status quo. Ako dôkaz, že to nebolo len dielo pánov Klause a Mečiara je rok 1994, kedy po páde vlády pána Mečiara nedošlo k obnoveniu ČSFR.

Mečiar a Klaus mohli podpísať dohodu o rozdelení na základe silnej podpory alebo neutrality občanov. Inakšie by došlo k demonstráciám, lebo ešte tu bola revolučná vlna.“³⁰

Rozdelenie ČSFR musel ešte splniť jedno veľmi závažné kritérium, aby boli nástupnícke štáty akceptované medzinárodným spoločenstvom. Šlo o legitimitu rozdelenia československej federácie. Legitimita má dve základné charakteristiky. Prvou charakteristikou je jej materiálna stránka, druhou zas procedurálna. Pod materiálnou stránkou chápeme formuláciu právnych noriem, ktoré vychádzali z princípov a zásad československého ústavného práva a medzinárodného práva verejného, a ktoré upravovali prechod od spoločného štátu k dvom samostatným štátom. Pod procedurálnou stránkou zas vnímame normotvorný proces akceptácie delenia československej federácie a vzniku Českej a Slovenskej republiky, ktorý bol v súlade s charakterom demokratického a právneho štátu.

²⁹ *Charta OSN*, ref. 26, s. 146.

³⁰ ČARNOGURSKÝ, ref. 16, s. 1-2.

Potreba legitímnosti je mimoriadne dôležitá, lebo bez nej by nový štát nemohol byť uznaný medzinárodným spoločenstvom, čo by mohlo mať vážne následky na samotnú existenciu štátnosti. O význame legitímnosti svedčí fakt, že Charta OSN spomína tento princíp v implicitnej forme už vo svojej preambule: *„My, ľud Spojených národov,...., odhodlaní vyhlásiť znovu svoju vieru v základné práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva mužov a žien i národov veľkých i malých, vytvoriť pomery, v ktorých možno zachovať spravodlivosť a úctu k záväzkom vyplývajúcim zo zmlúv a iných prameňov medzinárodného práva...“*³¹

O materiálnej stránke legitímnosti delenia štátu sme sa už zmienili vyššie, teraz sa bližšie pozrieme aj na procedurálnu stránku. Česká a Slovenská Federatívna Republika bola parlamentnou demokraciou; to znamená, že jedine legislatívne orgány federácie a národných republík mohli záväzným spôsobom rozhodnúť o štátoprávných otázkach prostredníctvom ústavy, ústavného zákona alebo medzinárodnej zmluvy. Aj keď východiskové formulácie ustanovení daných právnych predpisov pripravili vlády federácie a národných štátov.

O tom hovorí aj Milan Zemko, podpredseda Slovenskej národnej rady do volieb v roku 1992: *„Je to pravda, že ČSFR bola parlamentnou demokraciou. Vláda bola priamo závislá od vôle parlamentu. V klasickej parlamentnej demokracii dochádza k del'be moci a vláda je oprávnená konať a pripravovať zákony pre parlament. To sa prejavilo aj pri rozdelení ČSFR, tým skôr, že na českej a aj na slovenskej strane stali politické sily, ktoré vyšli víťazne z volieb.*

*V ČSR bola tradícia silnej výkonnej moci, ktorá sa prejavovala aj v koalíčných radách za prvej ČSR. Tá sa skladala zo zástupcov piatich až ôsmich strán, ktoré prerokovali určité aktuálne veci a tie potom parlamentná väčšina schválila. To sa v istom zmysle ukázalo aj po obnovení demokracie roku 1989 a osobitne v roku 1992, kedy vláda pripravila rozdelenie štátu, parlament ho následne, po značnom presvedčaní vedeniami vládnych strán, schválil ústavnými zákonmi.“*³²

Aj Michal Kováč má podobný názor na úlohu legislatívnych orgánov v rámci ČSFR počas delenia republiky: *„Zodpovední ľudia v rokovacích tímoch úzkostlivo strážili, aby sa tak stalo cestou ústavnosti, bez násilia, bez krvi, prachu i popola. Politické rokovania boli polovičným úspechom. Druhá polovica úspechu pripadla na poslancov Federálneho zhromaždenia. Pre platnosť ústavného riešenia bola nutná 3/5 väčšina v Snemovni ľudu i v Snemovni národov. Tú nemalo ani ODS ani HZDS. V ďalšom období ťažisko sa presunulo*

³¹ Charta OSN, ref. 26, s. 135.

³² ZEMKO, Milan: *Rozhovor o československej federácii*. Bratislava, 16. júla 2007 (Oral History).

na parlamentnú pôdu. 25. júna 1992 sa konala ustanovujúca schôdza Federálneho zhromaždenia ČSFR: za predsedu bol zvolený Michal Kováč, podpredseda HZDS za slovenskú stranu a za prvého podpredsedu Filip Šedivý, poslanec za ODS za českú stranu.

*Realizácia politických dohôd sa presunula na pôdu federálneho parlamentu: konali aj národné parlamenty i vlády. Najmä Slovensko postupovalo rýchlo a cieľavedome. Treba spomenúť Deklaráciu o nezávislosti, ktorú národ prijal a vatry na horách sa rozhoreli. Slovensko napriek tvrdému politickému zápasu prijalo aj Ústavu Slovenskej republiky už 1. septembra 1992. To všetko vyhraňovalo politické brehy nielen na slovenskej, ale i na českej strane. Koaličné strany si želali, aby posledný krok pri zániku federácie, pri rozdelení majetku, ako aj kreovanie dvoch samostatných republík prebiehal ústavne, teda na pôde Federálneho zhromaždenia.*³³

Zahraničie zobralo na vedomie úsilie predstaviteľov Českej a Slovenskej republiky o mierové a konsenzuálne riešenie rozchodu dvoch štátotvorných národov Československa a priamo alebo nepriamo súhlasili s postupom politických elít federácie. Treba ale tiež dodať, že to zobrali s určitými výhradami alebo nejasnosťami.

V článku v New York Times z 1. januára 1993 sa píše: „Československé rozbitie, aj keď bolo mierovo zakončené, pridáva nové potenciálne problémy v strednej Európe, už aj tak krčovito zmietajúcej sa nacionalizmom. Ak Česká republika má 10,3 milióna ľudí, ktorí sú prevažne Čechmi, tak slovenská populácia, ktorá má 5,2 milióna ľudí, zahŕňa takmer 600 000 etnických Maďarov, ktorí už cítia obavy z novej vlády.“³⁴

Už v spomínanom článku Slovensko „zvlášť sledované“ z Corriere della Sera sa píše: „50 krajín už uznalo nový štát, a predsa len sú zaťažené tieto krajiny mnohými neznámymi o jeho budúcnosti.“³⁵

Právo na sebaurčenie slovenského národa môže byť v kontexte medzinárodného práva verejného a medzinárodnej politiky zaujímavé z jedného aspektu. Do akej miery medzinárodné spoločenstvo len deklarovalo a do akej miery konštituovalo realizáciu práva na sebaurčenie slovenského národa? Rozdiel medzi deklaratórnym a konštitutívnym účinkom práva na sebaurčenie je veľký. V prípade deklaratórneho hovoríme v prípade, ak cudzí štát iba potvrdzuje už existujúci stav. Ako príklad môžeme uviesť deklaratórne uznanie práva pobaltským národom v roku 1991 najmä zo strany západných štátov. V prípade

³³ KOVÁČ, ref. 27, s. 6.

³⁴ ENGELBERG, Stephen: *Czechoslovakia Breaks in Two, To Wide Regret* (Československo sa rozbilo na dve časti. Príliš veľký smútok). In: New York Times, 1. januára 1993, s. 1. [online] Dostupné na internete: <<http://www.nytimes.com/1993/01/01/world/czechoslovakia-breaks-in-two-to-wide-regret.html>> Stiahnuté dňa 28. mája 2009.

³⁵ GANDOLFI, ref. 12, s. 1.

konštitutívneho účinku cudzí štát priamo zasahuje, ovplyvňuje iný národ, aby využil svoje sebaurčovacie právo. Typickým príkladom bolo uznanie práva nemeckému národu po roku 1989, na základe ktorého došlo v októbri 1990 k zjednoteniu Nemecka vo výraznej súčinnosti obidvoch nemeckých štátov s USA, ZSSR, Veľkou Britániou a Francúzskom.

Závažným problémom je otázka, či spomínané právo je predovšetkým zásadou medzinárodného práva verejného, alebo ústavného práva (vnútroštátneho). Inými slovami povedané, ktoré právo má prednosť v interpretácii daného práva.

Pre stredoeurópske štáty, medzi ktorými patrilo aj Československo, malo prednosť medzinárodné právo. Z jednoduchého dôvodu: v normotvornej resp. zaväzujúcej forme sa právo na sebaurčenie národa spomína v 14 bodoch Woodrowa Wilsona z januára 1918. Treba podotknúť, že spomínané právo sa aplikovalo na československý národ a nie na český a slovenský. V roku 1918 môžeme hovoriť, že rozhodnutie medzinárodného spoločenstva malo konštitutívny charakter, lebo priamo formovalo národný štát Čechov a Slovákov.

Medzinárodné spoločenstvo je pomerne rezervované vo svojich zásadách a princípoch. Napriek veľmi dynamickému vývoju v medzinárodných vzťahoch sa záväzky dodržiavajú. V roku 1979 vyhlásil Henkin, že takmer vždy takmer všetky národy zachovávajú takmer všetky princípy medzinárodného práva a svoje povinnosti z neho vyplývajúce. Na druhej strane existujú akademici, ktorí tvrdia, že pravidlá medzinárodného práva sa pravidelne porušujú. Takáto možnosť je však v úplnom protiklade so všeobecnou skúsenosťou, ktorá nepotvrzuje prevládanie sveta chaosu.³⁶

V prípade delenia československej federácie došlo k dvom výrazným zmenám oproti roku 1918 v súvislosti so sebaurčovacím právom. V prvom prípade sa sebaurčovacie právo Čechoslovákov zmenilo na právo Čechov a Slovákov a v druhom prípade konštitutívnu iniciatívu prevzali Česi a Slováci, nie medzinárodné spoločenstvo. Inými slovami povedané, rozhodnutie o rozdelení ČSFR bolo prejavom vôle Čechov a Slovákov s minimálnou asistenciou medzinárodného spoločenstva.

Ako sme už vyššie naznačili medzinárodné spoločenstvo sa chová pomerne konzervatívne. Zmena v aplikácii základných zásad a princípov je možná iba v prípade vážneho narušenia status quo. Pod pojmom vážne narušenie musíme chápať hrozbu sily alebo použitie sily jedného národa voči inému v rámci spoločného štátu, čo je presná analógia čl. 2

³⁶ GALDUNOVÁ, Katarína. *Medzinárodná zmluva ako dostatočný prostriedok prevencie a stíhania zločinov podľa medzinárodného práva*. In ŠPAČEK, Metod (ed.): *Medzinárodné právo v slovenskom kontexte*. Liber Amicorum prof. JUDr. Ján Azud, DrSc. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2009, s. 99.

ods. 4 Charty OSN.³⁷ Ako príklad bezprostrednej akceptácie sebaurčovacieho práva prostredníctvom uplatnenia sukcesného práva a teda založenia nového štátneho útvaru, môžeme uviesť Bosnu a Hercegovinu. Majúc na zreteli skutočnosť, že Bosna a Hercegovina v čase svojho vzniku žiadnym spôsobom nespĺňala kritéria štátnosti (obyvateľstvo, štátne územie, nezávislá suverénna štátna moc) a jej vláda mala pod kontrolou len malý fragment územia, medzinárodné uznanie cestou právnej fikcie udelilo Bosne a Hercegovine postavenie suverénneho a nezávislého štátu.³⁸ Treba podotknúť, že v čase vyhlásenia nezávislosti Bosny a Hercegoviny prebiehala občianska vojna na území bývalej Juhoslávie. To znamená, že bola splnená podmienka použitia hrubej sily voči inému národu.

V prípade Československa nehrozilo žiadne narušenie status quo v zmysle ohrozenia mieru alebo bezpečnosti ako to bolo v prípade Juhoslávie. Naopak západné štáty dôverovali československému prezidentovi Václavovi Havlovi, ktorého považovali za symbol boja proti totalitnému režimu a propagátora reformačných a demokratizačných tendencií na území Československa.

Dňa 30. septembra 1992 vyšiel v New York Times rozhovor s Václavom Havlom. Okrem iného sa o Havlovi píše: *„Pán Havel, líder nežnej revolúcie z roku 1989, ktorá ukončila štyri dekády komunistickej vlády, zostáva s veľkým rozdielom najpopulárnejším mužom v Československu podľa všetkých prieskumov verejnej mienky.*

Jeho vplyv nie je nepatrný od rozsiahleho vnímania medzi Čechmi a Slovákmi. On je jediným mužom, ktorý môže uskutočniť nádej, vyjadrenú v jeho novoročnom prejave v roku 1990, žiadajúc o politiku, založenú na morálke a usilujúc o „umenie nemožného- menovite o umenie zdokonaľovať nás a svet.“

Pán Havel pripustil, že došlo k oslabeniu idealizmu nežnej revolúcie. Odmietol zvesiť hlavu, napriek rozbitiu krajiny, ktorú podľa prísahy mal viesť a pokračujúcemu spomaľovaniu hospodárstva, ale aj nevýraznému zviditeľňovaniu politickej kliky, vytvorenej jeho najbližšími podporovateľmi.“³⁹

Po formálnej stránke muselo napokon dôjsť k uznaniu sebaurčovacieho práva slovenského národa, lebo to bolo vyjadrenie vôle Čechov a Slovákov, dvoch štátotvorných národov Československa. Z toho vyplýva, že medzinárodné spoločenstvo, ktoré uznávalo

³⁷ Charta OSN, ref. 26, s. 136.

³⁸ KOLLÁR, Milan. *Medzinárodné (ne)uznanie štátu- právne dôsledky*. In ŠPAČEK, Metod (ed.). *Medzinárodné právo v slovenskom kontexte*. Liber Amicorum prof. JUDr. Ján Azud, DrSc. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2009, s. 23.

³⁹ KAMM, Henry. *Nation Split, Havel Aspires to a New Political Life*. (Národný štát sa delí. Havel sa usiluje o nový politický život). In New York Times, 30. septembra 1992, s. 1. [online] Dostupné na internete: <<http://www.nytimes.com/1992/09/30/world/nation-split-havel-aspires-to-a-new-political-life.html?sec=&spon=&pagewanted=1>> Stiahnuté dňa 28. mája 2009.

suverenitu Československa muselo akceptovať takéto rozhodnutie. Na druhej strane treba podotknúť, že medzinárodné spoločenstvo zostávalo rezervované najmä voči Slovákom. Išlo o pochopiteľný krok štátov najmä zo strany zložených štátov resp. štátov s výraznou autonómiou národnostných menšín, ako to bolo v prípade Talianska, Španielska, Belgicka alebo Veľkej Británie, kde vznikali obavy z destabilizácie pôvodných štátnych útvarov, a tým pádom aj celej západnej Európy.

Len pre informáciu sa v týchto štátoch veľmi intenzívne rokuje o význame klauzuly o secesii v národných ústavách. Mancini vo svojej práci konštatuje: *„Rozumná klauzula o secesii nebude zvyhodňovať bohatšie a silnejšie podskupiny, ale tiež nebude povzbudzovať k secesii podskupiny, ktoré si neželajú rozchod, rovnako ako spravodlivé rozvodové právo nebude zvyhodňovať bohatšieho manžela, a ani nebude povzbudzovať k rozvodu milujúce páry.“*⁴⁰

Objavovali sa aj pochybnosti zo zahraničia, že nový slovenský štát nebude životaschopný a schopný zabezpečiť základné funkcie štátu. Veľmi výstižne v tejto veci oponuje Milan Zemko: *„Štát ako taký, všetky jeho základné funkcie začali fungovať, teda osamostatnenie sa vydarilo. Keď sa napr. Írsko osamostatnilo od Veľkej Británie, hneď sa začala občianska vojna vo vnútri samotného Írska a trvalo niekoľko rokov, kým sa Íri dokázali s tým vyrovnat.“*

*Druhá vec je, aký režim sa nastolil hneď po osamostatnení. Mečiarov režim mal výrazný demokratický deficit, ale na druhej strane nepotlačil parlamentný režim, slobodu slova súkromných médií a nakoniec skončil právoplatnými voľbami v roku 1998. Čiže zrelosť obyvateľstva na samostatnosť sa v zásade potvrdila aj v každodennej politike. Je tu čo naprávať a zdokonaľovať. V každom prípade nemôžeme porovnávať Mečiarov režim s Lukašenkovým alebo Miloševičovým režimom.“*⁴¹

Napriek výhradám, nejasnostiam a pochybnostiam v oblasti dodržiavania demokratických princípov, práv národnostných menšín, zabezpečenia mieru a bezpečnosti v stredoeurópskom regióne, a napokon inšpirácie separatistických skupín v západnej Európe, bola Slovenská republika plne akceptovaná ako nástupnícky štát Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a bez závažnejších problémov prevzala práva a povinnosti československej federácie v medzinárodnom spoločenstve.

V krátkom čase Slovenskú republiku diplomaticky uznali takmer všetky krajiny na svete. 19. januára sa SR stala na základe rezolúcie Bezpečnostnej rady č. 800 180.-tým

⁴⁰ MANCINI, ref. 5, s. 584.

⁴¹ ZEMKO, ref. 32, s. 2-3.

členom Organizácie Spojených národov, pred budovou OSN zaviala slovenská vlajka a pre auditóriom Valného zhromaždenia predniesol vstupný prejav minister zahraničných vecí SR Milan Kňažko.

30. júna 1993 sa SR stala členom Rady Európy. Prijatie nebolo bez problémov, lebo proti prijatiu sa vyslovil maďarský zástupca s odvolaním sa na problémy Slovenska s dodržiavaním práv etnických menšín. Pri záverečnom hlasovaní napokon 28 delegátov Výboru ministrov Rady Európy hlasovalo za prijatie Slovenska do Rady Európy, maďarský delegát sa zdržal hlasovania.

V októbri 1993 SR podpísala v Luxemburgu dohodu o pridružení SR k Európskemu spoločenstvu. Asociácia znamenala v ekonomickej oblasti vytvorenie zóny voľného obchodu medzi SR a krajinami Európskeho spoločenstva. Asociačnú dohodu postupne ratifikovali Európsky parlament, slovenský parlament i parlamenty všetkých 12 krajín ES. Tým vstúpila do platnosti.⁴²

Na záver tejto kapitoly treba zdôrazniť, že všetky výhrady zo strany medzinárodného spoločenstva nemali povahu meritórnú, ale len kvalitatívnu. Inými slovami povedané, nepochybovali o zabezpečení štandardného fungovania Slovenskej republiky, ako vo vnútri, tak aj navonok, ale mali určité pochybnosti v rozsahu zabezpečenia týchto štandardov. Nie je to nič nezvyčajné, vzhľadom na fakt, že medzinárodné spoločenstvo sa správa takmer vždy veľmi rezervovane voči každej zmene, ktorá môže mať dopad na medzinárodné status quo. Po stabilizácii pomerov na Slovensku a v strednej Európe neboli už ani tieto pochybnosti. O tom svedčí skutočnosť, že po necelých pätnástich rokoch od pádu komunizmu vstúpili Česká a Slovenská republika do Európskej únie a Severoatlantickej aliancie. Týmito aktmi sa zavŕšila etapa integrácie obidvoch republík do euroatlantických štruktúr, čo je prejavom dôvery a uznania za rovnocenných partnerov zo strany západných štátov.

S veľkou pravdepodobnosťou by bola integrácia Českej a Slovenskej republiky oveľa zložitejšou záležitosťou, keby zostal jeden spoločný štát. Aj keď táto téza má charakter hypotézy, jej pravdepodobnosť je veľmi vysoká. Milan Zemko sa tiež o rozdelení ČSFR ako o príčine a o úspešnej integrácii obidvoch štátov ako o dôsledku zmienil: *„Rozdelenie pomohlo integrácii obidvom štátom, lebo bez rozdelenia by bola naďalej nestabilná politická situácia a je otáznave, či EÚ by mala vôbec záujem prijať takýto nestabilizovaný štát. Nič nenaznačuje, že by konflikty mali v spoločnom štáte prestať. Zmluva z Mílov skôr zakladala nové konflikty, akoby bola mala riešiť staré konflikty. Naopak, po rozdelení štátu sa ukázalo, že vzťahy medzi*

⁴² KOVÁČ, ref. 27, s. 326.

*národmi (pozn. autora: českým a slovenským) sa zlepšili a nie zhoršili. Rozdelenie štátu nezabránilo spolupráci na nových štátnych a národných úrovniach. Obidva štáty sa napokon stretli v nadštátnej inštitúcii, ako je Európska únia.*⁴³

V konečnom dôsledku treba konštatovať, že etablovanie Českej a Slovenskej republiky v medzinárodnom spoločenstve je úspešným historickým príbehom.

The International Aspect of the Split of the Czech and Slovak Federative Republic

At the end of 80s and at the beginning of 90s of the 20th century significant political, economical, social and cultural transition of state and society took place in the Middle and Eastern Europe. After the fall of the Communist regime, which desired to monopolize power; a space for definitions of new priorities of political subjects in the post-communist states was created. Not only the state but citizens in particular, civic society and nations had been entering the political area. As a result of implementing the rights and interests by subjects originally marginalized, certain non-sustainability of the common political will and power was disclosed. In many cases this situation resolved in the decomposition or even split of complex states. Such process can be traced down as well in the Czech and Slovak Federative Republic. The transformation of state power from federative to national level was crucial for guarantees of international duties, which had been one of the cornerstones of the political and legal order of the CSFR. At the beginning the Slovak Republic was not seen as a very predictable player of international policy. This point of view was connected with the perception of the international community for which the Czech Republic was the primary successor of the CSFR, disposing with higher level of political, institutional and diplomatic framework than the Slovak Republic. During the period of more intensive integration of the Slovak Republic into Euro-Atlantic structures its credibility in the international community started to grow. The Slovak Republic was very successful in the fulfilment of criteria important to acquire full membership of the state in the EU and NATO. In 2004 the Slovak Republic became the member of the EU and NATO. The finished emancipation process of the Czech and the Slovak Republic with other members of both international (transnational) organizations underlines a story of success of both countries.

Keywords: split of the CSFR, foreign policy, international community, Euro-Atlantic integration, principles of international law, Slovak-Hungarian relations, right for auto-determination of the Slovak nation, nationalism, 1993

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

MONGIELLO, Andrej. *Medzinárodnopolitický aspekt rozdelenia ČSFR*. In *Historické štúdie k jubileu Romana Holeca*. Historia nova [online], 2010, roč. 1, č. 1, Bratislava : Stimul, 2010, s. 100-121. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoI-2010-1.pdf>

⁴³ ZEMKO, ref. 32, s. 2-3.